

УДК 342.9

Гетьман Є. А., к.ю.н., с.н.с., начальник відділу координації правових досліджень апарату президії Національної академії правових наук України

Ознаки нормативно-правового та підзаконного нормативно-правового акта та їх співвідношення

В статті досліджуються основні ознаки, притаманні нормативно-правовому акту взагалі та підзаконному нормативно-правовому акту зокрема. Визначаються спеціальні (родові) ознаки підзаконного нормативно-правового акта, які відрізняють їх від інших нормативно-правових актів.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, підзаконний нормативно-правовий акт, основні ознаки.

В статье исследуются основные признаки, присущие нормативно-правовому акту вообще и подзаконному нормативно-правовому акту в частности. Определяются специальные (родовые) признаки подзаконного нормативно-правового акта, которые отличают их от других нормативно-правовых актов.

Ключевые слова: нормативно-правовой акт, подзаконный нормативно-правовой акт, основные признаки.

This article examines the main features inherent in the legal act generally and by legal act in particular. Identifies specific (generic) signs of subordinate legal act that set them apart from other legal acts.

Keywords: legal act, subordinate legal act, basic features.

Постановка проблеми. Нормативно-правовий акт — це офіційний письмовий документ, який має спеціальну внутрішню та зовнішню форму, встановлює, змінює, скасовує норму права та регулює певні відносини, невизначеного кола осіб та неодноразово. Певні специфічні ознаки відрізняють нормативно-правовий акт від інших видів офіційних документів.

Стан дослідження. Питання визначення основних ознак, притаманних нормативно-правовому акту взагалі та підзаконному нормативно-правовому акту зокрема присвятили увагу в своїх наукових працях такі українські та іноземні вчені, як: Г.А. Василевич, Л.М. Горбунова, С.А. Иванов, В. Косович, І.М. Погребной, І.А. Сердюк, О.Ф. Скакун, В.Н. Хроланюк. Але, на законодавчому рівні не визначено ані поняття підзаконного нормативно-правового акта, ані його офіційного існування, що й обумовлює актуальність статті та визначає її мету. Завданням статті є визначення цих специфічних ознак, притаманних саме підзаконному нормативно-правовому акту, які виділять його окреме місце в системі нормативно-правових актів взагалі. Наукова новизна полягає у тому, що вивчено позиції науковців щодо визначення ознак нормативно-правового акта взагалі та підзаконного нормативно-правового акта зокрема, проаналізовано основні ознаки, притаманні нормативно-правовому акту взагалі та підзаконному нормативно-правовому акту зокрема, виділено спеціальні (родові) ознаки підзаконного нормативно-правового акта, які відрізняють їх від інших нормативно-правових актів.

Виклад основного матеріалу. Ю.С. Шемшученко в юридичній енциклопедії основними ознаками нормативно-правового акта визначає те, що: 1) «нормативно-правовий акт відображає волю уповноваженого суб'єкта права»; 2) він є обов'язковим для виконання; 3) має документальну форму закріплення; 4) виконання нормативно-правових актів забезпечується державою, у т. ч. можливістю застосування засобів примусового характеру [1]. О.Ф. Скакун ознаками нормативно-правового акта виділяє наступне: а) «приймається або санкціонується уповноваженими органами держави (правотворчими органами) або народом (через референдум); б) містить нові, або

такі що змінюють, скасовують існуючі норми права, формулює конкретні права і обов'язки; в) прийняття нормативно-правового акта здійснюється відповідно до певної процедури; г) «має форму письмового акта-документа і точно визначені реквізити», такі як: вид акта, орган, який його прийняв, назва, дата прийняття, номер, особа, яка його підписала; д) має бути опублікований в «офіційних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка (встановлено конкретні вимоги оприлюднення нормативно-правових актів в залежності від нормативно-правового акта) [2, с. 312-314]. І.М. Погребной також зазначає, що нормативно-правовий акт відрізняється від інших письмових документів рядом ознак, основними з яких він вважає те, що по-перше – нормативно-правовий акт завжди містить певне правило поведінки саме загального характеру (норми, які є загальною моделлю поведінки осіб в певних типових ситуаціях); по-друге – нормативно-правові акти не персоналізовані, тобто не передбачають виключно одноразового використання (на відміну від індивідуальних актів, пов'язаних із конкретною особою, ситуацією, часом, місцем тощо), як наприклад, рішення суду, нормативно-правовий акт, як офіційний письмовий документ передбачає регулювання необмежене коло випадків, діє безперервно та відноситься до персонально невизначеного кола осіб, наприклад населення країни, громадяни певного пола, професії тощо) [3]. І.А. Сердюк вважає, що основними ознаками які характеризують нормативно-правовий акт є наступні: 1) письмовий документ, який має назву та складений у певній юридичній формі; 2) «розробляється і приймається уповноваженими суб'єктами правотворчості та у встановленому для цього процедурно-процесуальному порядку»; 3) змістом їх є загальні правила поведінки, які розповсюджують свою дію на невизначене коло осіб; 4) має особливу внутрішню структуру (частини, розділи, статті тощо); 5) обов'язковість для виконання, яке забезпечується певною системою засобів примусового характеру; 6) призначенням є регулювання суспільних відносин; 7) «публікується у спеціальних виданнях»; 8) юридична сила нормативно-правового акта, яка залежить від місця правотворчого органу, яке він займає в апараті держави [4]. В.Н. Хропанюк основними ознаками нормативно-правового акта, які відрізняють його від інших джерел права зазначає наступні ознаки: нормативно-правовий акт є результатом правотворчої діяльності компетентних державних органів; нормативно-правові акти містять лише норми права, тобто правила загального характеру, які наділені державною обов'язковістю; має вид офіційного державного документа (обов'язково містить назву нормативно-правового акта, назву органу правотворення); в нормативно-правових актах норми права згруповані у певні структурні частини (глави, розділи, статті тощо) [5, с. 240-241]. Г.А. Василевич ознаками нормативно-правових актів, які саме і відрізняють їх від правозастосовних актів є: 1) нормативно-правовий акт є офіційним документом певної встановленої форми; 2) приймається він в межах компетенції державним органом, посадовою особою, за результатами проведення референдуму із дотриманням вимог встановленої процедури; 3) містить загальнообов'язкові правила поведінки, які по-перше діють на невизначене коло осіб та по-друге, розраховані на неодноразове застосування [6, с. 8]. В. Косович виокремив наступні загальні ознаки нормативно-правових актів: 1) офіційність акта, прийнятого компетентним органом, із дотриманням спеціальної процедури; 2) встановлена форма із наявними певними реквізитами; 3) містить загальне правило поведінки; 4) розповсюджує свою дію на невизначене коло осіб та передбачає неодноразове застосування; 5) встановлює, змінює чи скасовує

норми права [7, с. 276].

Аналіз висновків вчених щодо визначення основних ознак дозволяє дійти висновку, що науковці по різному підходять до їх визначення. Деякі ознаки (обов'язкова наявність норм права, загальних правил поведінки, неперсоніфікований характер, неодноразове застосування) виділяють виключно всі вчені, наукові доробки яких нами були проаналізовані. Деякі ознаки (забезпечення виконання нормативно-правового акта можливістю застосування державного примусу, порядок опублікування, юридична сила акта) виділяються лише окремими науковцями.

Узагальнення всіх перелічених ознак дозволяє встановити, що їх можна розділити на групи. По-перше, ознаки пов'язані із створенням нормативно-правового акта, до яких можуть бути віднесені наступні ознаки: нормативно-правовий акт приймається уповноваженим суб'єктом, приймається він у встановленому законодавством порядку (процедурі). Але, на нашу думку, ці ознаки не доцільно вважати ознаками нормативно-правового акта, через те, що це ознаки притаманні нормотворчому процесу, який передує нормативно-правовому акту, який є результатом нормотворчого процесу. По-друге, ознаки притаманні саме нормативно-правовому акту, як офіційному письмовому документу, які в свою чергу можна класифікувати на ознаки форми (нормативно-правовий акт має внутрішню форму, складається з розділів, статей, пунктів тощо та зовнішню форму – назва, реквізити тощо); ознаки змісту, до яких може бути віднесено те, що нормативно-правовий акт містить загальнообов'язкове правило поведінки, норму права, встановлює, змінює або скасовує її; регулятивні ознаки (нормативно-правовий акт регулює певні відносини, невизначеного кола осіб та неодноразово). По-третє, ознаки, які на нашу думку є подальшими щодо нормативно-правового акта, такі як: офіційне опублікування, обов'язковість до виконання, виконання забезпечується можливістю застосування державного примусу. Таким чином, знов простежується стабільність нормотворчого процесу, та саме друга група ознак на нашу думку є ознаками притаманними саме нормативно-правовому акту, як офіційному письмовому документу.

В більшості своїй загальнотеоретичні поняття в своїх дефініціях містять виключний або вибірковий перелік його ознак. Визначити авторське поняття підзаконного нормативно-правового акта, на нашу думку, можна шляхом виявлення його основних ознак та відмінних характерних рис. Так, Л.М. Горбунова зазначає, що головними ознаками підзаконних нормативно-правових актів є: 1) підзаконний характер; 2) офіційність; 3) обов'язковість до виконання; 4) породження юридичних наслідків [8, с. 67]. С.А. Іванов основними ознаками підзаконного нормативно-правового акта вважає: по-перше, обсяг та межі повноважень, закріплених Конституцією, законами або іншими нормативно-правовими актами щодо видання нормативно-правових актів, визначення їх видів; по-друге, визначення юридичної сили (чинності) та видання підзаконних нормативно-правових актів за допомогою певних юридичних формулювань, таких як: «на підставі та на виконання закону», «відповідно до закону» тощо; по-третє, в підзаконних нормативно-правових актах проявляються норми законів через їх доповнення, конкретизацію, деталізацію, розвиток тощо; по-четверте, спрощений порядок прийняття, введення в дію, оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів у порівнянні із законами (саме тому вони оперативніше реагують, ефективно пристосовуються до життєвих змін, різного виду відносин, які виникають, змінюються, зникають в процесі життєдіяльності країни); по-п'яте, норми підзаконних

нормативно-правових актів є нормами видового характеру відносно до норм, які містяться в законах і є нормами родового характеру (тобто шляхом прийняття норм видового характеру розвиваються норми родового характеру, таким чином, підзаконні нормативно-правові акти розвивають закони); по-шосте, підзаконні нормативно-правові акти умовно об'єднані в одну групу, але вони неоднорідні, мають різну юридичну силу, різні форми, назви тощо, але всі вони мають певну ієрархічну структуру, яка в сукупності своїй залежить від закону [9].

Слід зазначити, що в Україні перша ознака, запропонована С.А. Івановим частково реалізована в законодавстві, але має дуже «розкиданий» характер (Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» передбачено, що міністерства видають накази [57, ст. 15]; Конституцією України та Законом України «Про Кабінет Міністрів України» передбачено, що актами Кабінету Міністрів України є постанови і розпорядження [11, ст. 117; 12, ст. 50] тощо). Тобто, доки не буде прийнято єдиного нормативно-правового акта – Закону України «Про нормативно-правові акти», який консолідує в собі норми щодо визначення компетенції, меж та видів нормативно-правових актів, які можуть прийматися певними державними органами взагалі та органами виконавчої влади зокрема, зазначене питання ми вважаємо не вирішеним та проблемним, що може призводити до порушень законності при реалізації нормотворчої діяльності уповноваженими суб'єктами. На нашу думку, зазначена ознака є загальною ознакою нормативно-правових актів, а не спеціальною характерною ознакою саме підзаконних нормативно-правових актів.

Застосування спеціальних юридичних формулювань при створенні підзаконних нормативно-правових актів, дійсно може вважатися специфічною ознакою підзаконних нормативно-правових актів. Саме таким чином, на нашу думку, проявляється специфіка підзаконної нормотворчої техніки через застосування спеціальних термінів, які виражають «залежність» підзаконних нормативно-правових актів від нормативно-правових актів вищої юридичної сили. Ознака деталізації, конкретизації, доповнення законів в нормах підзаконних нормативно-правових актів є дійсно їх характерною спеціальною ознакою, яку Л.М. Горбунова дуже влучно визначила, як підзаконний характер [8, с. 67].

Важливою характерною ознакою підзаконних нормативно-правових актів дійсно є спеціальний порядок їх прийняття, який відрізняється від порядку прийняття законів. Тобто, загальною ознакою нормативно-правових актів можна вважати особливий нормативно врегульований порядок їх прийняття, а більш спрощений порядок прийняття і є характерною особливістю підзаконних нормативно-правових актів.

В основу ділення нормативно-правових актів на закони і підзаконні покладають їх юридичну силу. Загальновідомо, що закони мають вищу юридичну силу відносно підзаконних нормативних актів, але, це не означає, що вони менш обов'язкові до виконання. Ми однозначно погоджуємося із О.Ф. Скакун, яка зазначає, що «підзаконність нормативно-правових актів не означає їх меншої юридичної обов'язковості» [2, с. 335]. Обов'язковість виконання підзаконних нормативно-правових актів, як і законів, також забезпечується можливістю застосування заходів державного примусу. Таким чином, ми погоджуємося із тими авторами, які вважають обов'язковість до виконання однією з основних ознак підзаконних нормативно-правових актів.

Враховуючи вищенаведене, можна дійти висновку про існування ознак, які характеризують нормативно-правові акти взагалі та ознак, які окремо характеризують підзаконні нормативно-правові акти. Їх аналіз дозволяє визначити, що ознаки, які характерні для нормативно-правових актів в тій же мірі характерні і для підзаконних

нормативно-правових актів. В свою чергу ознаки характерні для підзаконних нормативно-правових актів є спеціальними ознаками, які конкретизують, розвивають, удосконалюють їх відносно нормативно-правових актів взагалі. Таким чином, нормативно-правові акти та їх ознаки є родовими або загальними стосовно підзаконних нормативно-правових актів, які в свою чергу є видовими або спеціальними.

З вищевизначеного вбачається, що ознаки притаманні підзаконним нормативно-правовим актам можна розділити на дві групи: загальні (видові), притаманні нормативно-правовим актам взагалі та спеціальні (родові), притаманні підзаконним нормативно-правовим актам органів виконавчої влади зокрема.

Загальні (видові) ознаки нормативно-правових актів	Спеціальні (родові) ознаки підзаконних нормативно-правових актів органів виконавчої влади
<ul style="list-style-type: none"> - Офіційний письмовий документ, який видається уповноваженим органом; - Містять, змінюють або скасовують норми права; - Створюються у встановленому законодавством порядку; - Носять загальний, не персоніфікований характер, передбачають неодноразове застосування; - Створюються із застосуванням певних правил нормотворчої техніки; - Обов'язковість до виконання забезпечується державою через можливість застосування засобів примусового характеру»; 	<ul style="list-style-type: none"> - Офіційний письмовий документ, який видається органом виконавчої влади; - Містять, змінюють або скасовують норми права у рівнозначних підзаконних нормативно-правових актах, актах нижчої юридичної сили; - Створюються у більш спрощеному порядку; - Носять підзаконний характер;- Створюються із застосуванням спеціальних засобів нормотворчої техніки, із застосуванням виразів «на виконання закону», «на підставі закону» тощо.

Висновок. Враховуючи вищенаведене, під підзаконним нормативно-правовим актом органу виконавчої влади в Україні доцільно розуміти офіційний письмовий документ уповноваженого органу виконавчої влади, створений на підставі та на виконання Конституції та законів України, який містить, змінює або скасовує норми права, створюється у встановленому законодавством порядку із застосуванням спеціальних засобів нормотворчої техніки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998 / [Електронний ресурс] : Веб-сайт Лексика — українські енциклопедії та словники. - Режим доступу: [//leksika.com.ua/legal](http://leksika.com.ua/legal).
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
3. Погребной И.М. Теория права: Учебное пособие. 3-е изд. испр. и дораб — Харьков : Государственное специализированное издательство «Основа», 2003. — 128 с. / [Електронний ресурс] : Веб-сайт економіко-правової бібліотеки Vuzlib. — Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z544_4.html.
4. Сердюк І.А. Нормативно-правовий акт у співвідношенні з актом застосування та актом тлумачення норм права /І.А. Сердюк / [Електронний ресурс] : Веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

- Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Viduvs/2010_3/V3_10_2_7.pdf
5. Хропанюк В.Н. Теория государства и права / В.Н. Хропанюк. – Москва, 1995. – 375 с.
6. Василевич Г.А. Научно-практический комментарий к Закону «О нормативных правовых актах Республики Беларусь» / Г.А. Василевич. – Минск, 2002. – 206 с.
7. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення / В. Косович // Право України. – 2012. - № 9. – С.274- 280.
8. Горбунова Л.М. Принципи законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади: монографія Л.М. Горбунова. - К.: Юрінком Інтер, 2008. – 240с.
9. Иванов С.А. Соотношение закона и подзаконного нормативного правового акта Российской Федерации. Монография. – Иванов С.А., Москва, 2002 / [Електронний ресурс]: Электронная библиотека юридической литературы «Правознавец». – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/books/133/17#chlist>
10. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України № 3166 від 17.03.2011 р. (зі змінами) / [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17/page?text=%F3%EF%F0%E0%E2%EB%B3%ED>
11. Конституція України / [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
12. Про Кабінет Міністрів України: Закон України № 2591 від 07.10.2010 р. (із змінами) / [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2591-17/page?text=%F3%EF%F0%E0%E2%EB%B3%ED>

УДК 349.2

Грובה А. А., Президент компанії
ТОВ «Юридична планета»

Особливості вирішення трудових спорів про поновлення на роботі, пов'язаних з розірванням трудового договору з ініціативи працівника

У статті визначено особливості вирішення трудових спорів про поновлення на роботі, пов'язаних з розірванням трудового договору з ініціативи працівника, та проаналізовано судову практику їх вирішення.

Ключові слова: трудові спори, поновлення на роботі, ініціатива працівника.

В статье определены особенности разрешения трудовых споров о восстановлении на работе, связанных с расторжением трудового договора по инициативе работника, и проанализирована судебная практика их решения.

Ключевые слова: трудовые споры, восстановление на работе, инициатива работника.

The article outlines the features of the settlement of labor disputes reinstatement associated with the termination of the employment contract by the employee, and analyzed the jurisprudence of their decision.

Keywords: solution of labor disputes, reinstatement, an initiative of the employee.

Постановка проблеми. З розвитком української держави та переходом її до ринкової економіки значно актуалізувалися проблеми, які виникають під час реалізації людиною свого права на працю. Внаслідок економічної кризи сфера трудових відносин продовжує залишатися вкрай незадовільною та однією з найбільш соціально напруженою та конфліктогенною. Адже економічна нестабільність в державі, погіршення умов праці, невелика винагорода за роботу призводить до масового невдоволення працюючих осіб,